

О Т Ч Е Т
НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ Б А Н ЗА 2011 ГОДИНА

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ЗВЕНТО:

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) и оценка на постигнатите резултати в съответствие с мисията и приоритетите на звеното, утвърдени от ОС на БАН при структурните промени през 2010 г.

Институтът за исторически изследвания при БАН е основен научен център за фундаментални и специализирани изследвания в областта на историята. Той е не само най-авторитетният, но и водещ изследователски център в историческата българистика.

Според документа-концепция за развитие и реструктуриране на института, приет от Научния съвет след обсъждане и анализиране на препоръките на Международната комисия по одита на БАН, стратегическата цел, която си поставяме, е в средно-срочен план ИИИ да се превърне в международно-разпознаваема институция, която концептуално, методологически и тематично да влезе в синхрон с европейския и световен авангард в историческите науки.

Дейността на ИИИ през 2011 година се осъществяваше в твърде трудни условия. Отпечатаната през годината научна продукция е без съмнение това, което най-точно сочи плюсовете на изследователската ни дейност. Количеството на тази продукция е много впечатляващо, като се има в предвид фактът, че то е по-голямо в сравнение с всички предходни години. Повечето монографии възплават добрата традиция да се подготвят обобщаващи и обществено-значими трудове, в които се отчитат най-новите постижения на историческата наука в съответната област и се поставя акцент върху дискуссионни, недостатъчно проучени или почти неизследвани проблеми. Ако имаме финансови средства да реализираме повече публикации на чужди езици и в престижни международни специализирани издания, би се увеличила значително и възможността ни за едно по-широко и по-пълноценно общуване с европейската и световната наука.

В същото време не отричаме, че на досегашното институтско ръководство като че ли не достигна достатъчно воля за практическото реализиране на някои от набелязаните в Концепцията преобразования – например планираното

преструктуриране с оглед подчертаване на амбицията да се постави изследваната проблематика в един по-широк, над-национален контекст. За поредна година трябва да повторим констатацията, че наша най-голяма слабост остава липсата на достатъчно сериозни международни проекти, включително по 7-ма Рамкова програма на ЕС, с отчисленията от които да се създадат нормални условия за научноизследователска работа и същевременно да се направи решаваща крачка по пътя на превръщането на ИИИ в международно-разпознаваема институция. До известна степен, негативно върху участието ни в международните проекти влияе и проблемът с дофинансирането от българска страна.

1.2. В съответствие с прегледа от т. 1.1. представете визия за развитието на звеното и приоритети за периода 2013-2015 г.

Визията за развитието на ИИИ през следващите три години има за основа документа-концепция за развитие и реструктуриране на института. Има се предвид, най-напред, тематичното и методологично обновление на нашата дейност. Тя трябва да надскочи рамките на националния дискурс, като изследванията бъдат поставени в един по-широк (регионален, транснационален, общоевропейски) контекст. Второ, задължително условие за постигане на стратегическата цел е търсенето и осъществяването на съвместни проекти с колеги от сходни научни институции от страната и чужбина. Важна роля в това отношение се отрежда и на междусекционните колективни проекти. Трето, относно вътрешната структура на Института надделява мнението, че досегашният – предимно хронологически – принцип не трябва да се изоставя, но едновременно с това постепенно да се преминава към по-широко прилагане на тематичния принцип. Четвърто, в областта на кадровата политика важно значение има атестирането на учените. Въз основа на резултатите от него се извършват съответни промени в кадровия състав, както и в заплащането на учените. Пето, издателската дейност на ИИИ трябва да отговори на острата необходимост от нарастване броя на публикациите на западни езици. Важна роля в това отношение се отрежда на създаването на собствено издателско звено на Института, а също и на електронно издаване на институтски изследвания. Шесто, необходимостта от подобряване на инфраструктурата налага в ускорени срокове да се извърши дигитализирането на каталога на институтската библиотека и свързването ѝ със системата на Централната библиотека на БАН. На един следващ етап ще се мисли и за дигитализиране на каталога на Архива на Института.

1.3. Връзка с политиките и програмите от приетите от ОС на БАН на 23.03.2009 г. “Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009-2013 г.”

Научната дейност на ИИИ в областта на културно-историческото наследство и националната идентичност е в съгласие със съществуващите академични стратегии, политики и програми. Има се предвид по-специално документът “Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009-2013 г.”, приет от ОС на БАН на 23. 03. 2009 г. Изследванията на учените в Института имат пряко отношение към Програма 1.4.: “Човешки и научен потенциал за икономика и общество, базирани на знания”, в рамките на Политика 1: “Науката – основна двигателна сила за развитие на националната икономика и общество, базирани на знания”, а също така Програма 3.2.: “Историята на българските земи, България и българите”, в рамките на Политика 3: “Националната идентичност и културното разнообразие в Европа и света”.

1.4. Извършвани дейности във връзка с точка 1.3.

Научноизследователският процес в ИИИ е организиран на проектния принцип и затова основното внимание на ръководството и на изследователския състав като цяло е насочено към изпълнението на проектите и успешното реализиране на получения от тях научен продукт. През 2011 г. в Института се разработваха 3 проекта, финансирани от Фонд “Научни изследвания”: “България – историческа памет и национална идентичност” с ръководител акад. Г. Марков, “Климат и история: дендрохронологична, климатична и историческа реконструкция на българското минало, 1500-2000 г.” с ръководител доц. д-р М. Иванов, и “Историческа демография на българските общности в Македония и Украйна (края на XIX – средата на XX век)” с ръководител гл.ас д-р Ст. Стойчева. Първият от тях е пред завършване, а другите са в начален етап на изпълнение. Работено бе и по над 40 проекта с бюджетно финансиране, от които 8 бяха завършени. Трета група проекти се разработват съвместно с научни институции в чужбина – на тях ще се спрем по-специално в раздела за международното ни сътрудничество. Редица учени от Института са ангажирани, освен с институтските си задължения, и с работа по проекти, включително международни, които са извън институтския изследователски план.

Публикаторската дейност на изследователската ни колегия през 2011 г. се измерва със следните числа: публикации, които са реферирани и индексирани в световната система за реферирание, индексирание и оценяване – 72, в това число и изданията с импакт фактор; публикации без реферирание и индексирание в световната

система за рефериране, индексирание и оценяване – 138; монографии (в т. ч. 1 енциклопедия и 1 справочник) – 28; учебници, учебни помагала, научно-популярни текстове – 55 (1 учебник, 1 учебно помагало и 53 научно-популярни); съвместни публикации с чуждестранни учени (те са част от посочените по-горе бройки) – 4. Общата численост на всички публикации е 299.

От останалите видове дейности, извършвани през 2011 г. във връзка с т. 1.3., ще споменем тук участието в подготовката на специалисти и на докторанти, проведените от звеното конференции и семинари, участието в конференции и други научни изяви в чужбина и в България, експертната дейност на учени от Института. Конкретни сведения за всички тях се съдържат в приложенията към отчета, а за по-важните ще добавим още данни в съответните раздели на самия отчет.

Специално внимание трябва да се отдели на факта, че активното участие на колеги от Института в подготовката и провеждането на XXII световен конгрес по византология в София през август 2011 г. оказва мощна подкрепа на усилията на Академията по реализиране на спомената по-горе Политика 3 в областта на “Националната идентичност и културното разнообразие в Европа и света”. С това се направи и важна крачка към изпълнението на стратегическата цел, която ИИИ си поставя в средносрочен план, а именно „да се превърне в международно-разпознаваема институция, която концептуално, методологически и тематично да влезе в синхрон с европейския и световен авангард в историческите науки”.

1.5. Полза/ефект за обществото от извършваните дейности по точка 1.4.

Научната продукция на историческата българистика и по-конкретно на ИИИ се използва от държавата, за да се формира гражданско и патриотично съзнание сред българските граждани. Тя предоставя съответните знания на образованието, на музеите, архивите и читалищата, както и експертни оценки на администрацията.

Възможността за иновации на изследователските звена на БАН – патенти, съвременни технологии, прототипи, приложения, както и за връзки с индустриални и други сектори, важни за икономическото развитие на страната, не се отнася пряко за ИИИ. Все пак, косвено отношение към икономическото развитие на България имат изследванията на стопанските историци. Повечето от историците в Института, ангажирани с такъв род изследвания, работят в периодите на новата и съвременната история на България. Техните изследвания могат да бъдат полезни предвид осветляването на корените на съвременното икономическо развитие и на промените в качеството на живота през различните исторически епохи.

1.6. Взаимоотношения с институции

През отчетната година ИИИ влезе в официално регламентирано сътрудничество с други изследователски формации в БАН (Института по литература, Института по балканистика, Археологическия институт и др.) при подготовката за учредяване на Изследователски университет на БАН, разработвайки свои самостоятелни и колективни магистърски и бакалавърски програми. В това отношение особено активно работиха И. Илиев, И. Марчева, О. Тодорова, Д. Динева и др. В същото време отделни наши сътрудници участваха в реализирането на проекти на други институти на БАН, както и извън нея.

ИИИ има официално споразумение от месец май 2011 г. с ВТУ „Св.св.Кирил и Методий“ за обмен на научни издания и научна информация, публикуване на научни трудове, размяна на литература, организиране на съвместни научни форуми и разработване на съвместни проекти и осъществяване на общи публикации. Освен това, ИИИ има подобни споразумения с: РИМ-Благоевград, РИМ-Кюстендил, ИМ-Тутракан, както и със секция „Военно-исторически изследвания и поуки от практиката“ при ВА „Г.С.Раковски“. Всички тези споразумения са сключени през 2011 г.

1.7. ОБЩОНАЦИОНАЛНИ И ОПЕРАТИВНИ ДЕЙНОСТИ, ОБСЛУЖВАЩИ ДЪРЖАВАТА

1.7.1. Практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия).

ИИИ няма регламентиранни практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката и др., които да са относими към получаваната субсидия. Но освен работата по научноизследователските проекти, произтичащи от академичната логика, учените от ИИИ изпълняват и отделни поръчки за експертно обслужване на държавни институции. Освен това, те се включват в отбелязването на юбилеи и исторически годишнини, реализират изяви в печатните и електронните медии и пр.

1.7.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд “Научни изследвания”), програми, националната индустрия и пр.

Поради характера на своя профил, ИИИ няма проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2011 Г.

2.1. Като най-важно **научно постижение** на Института можем да посочим книгата: *Димитров, Ангел.* Раждането на една нова държава. Република Македония между югославизма и национализма. АИ “Проф. М. Дринов”. С., 2011. 579 с., ISBN 978-954-322-456-2.

В монографията се проследяват трите основни фактора, предизвикали появата на независимата македонска държава: българските културни и политически традиции, сръбско/югославската държавна матрица и моделиращата роля на външните сили. Изследването е уравновесено между анализа на събитията от близкото минало и анализа на разнородното наследство. Очертани са два изследователски центъра. Първият анализира разпадането на Югославия и обстоятелствата, при които Република Македония се превръща в независима държава. Другият насочва вниманието към сложния, противоречив и моделиран отвън път към македонската държавност. В това първо по своя интегрален исторически подход изследване на произхода на съвременната македонска държава, авторът не оставя без отговор и най-сложните въпроси за нейния образ и перспективи за развитие, за състоянието на историческата приемственост, за противоречивите взаимоотношения между история и политика. Книгата предлага анализ колкото на младата македонска държава, толкова и на българската национална драма.

2.2. Като най-важно **научно-приложно постижение** можем да посочим изданието: Енциклопедия. Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България. Ред. и съст.: *В. Николова, Р. Стоянова.* Авт. кол.: *Р. Стоянова, Д. Гоцева* и др. Т. 1. 416 с.; Т. 2. 404 с.; Т. 3. 600 с. С., 2011. Изд. “Български дарителски форум”, ИК “П. Венедиков”; т.1, ISBN – 978-954-9870-50-3; т.2 ISBN – 978-954-9870-51-0; т.3 ISBN – 978-954-9870-52-7.

Изданието е посветено на дарителството и взаимопомощта в България през периода 1878-1951 г. Текстовете в него предлагат издирени от архивите автентични и непознати в специализираната литература данни за създаването и дейността на

благотворителните фондове и фондации. Тритомникът очертава картината на онези български добродетели в Царство България, изразили се в обществената благотворителност и дарителските практики, в отношението на държавата, обществото и отделната личност към филантропичните жестове. Тази “Енциклопедия” не просто възстановява историческата памет за една забравена традиция, но и дава отговор на неизяснени досега въпроси от българската история, отнасящи се до взаимоотношенията държава – обществени организации – граждани.

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНОТО:

3.1. В рамките на договори и спогодби на ниво Академия.

През 2011 г. сътрудници на ИИИ работиха по следните международни проекти:

Русия и Запада в Югоизточна Европа: политически и социокултурни аспекти, XVIII-XXI в. Този съвместен проект с Института по славяноведение при Руската АН започна да се изпълнява от началото на 2009 г. Ръководител от българска страна е акад. Г. Марков, а участници са 18 души от 4 институтски секции. Те участват с публикации в сборника: “О чем поведают архивы. Российско-болгарские отношения и связи” (Москва, 2011, Институт славяноведения-РАН), както и в сборника “България, Балканите и Русия, 18-21 век. Българо-руски научни дискусии (София, 2011, Институт за исторически изследвания, БАН).

Централна и Югоизточна Европа през XIX-XXI в. Региони, граници, общества, идентичности. Проектът е съвместен с Унгарската АН. Ръководител от българска страна е акад. Г. Марков. Отпечатани са: 1 монография и 5 научни статии. През декември 2011 г. е проведена българо-унгарска онлайн конференция на тема: “Граници в историята и общества от Централна и Югоизточна Европа” с 15 участници от Унгария, България и Русия. Материалите от нея ще бъдат качени на сайта на Института за исторически изследвания (срок 30.01.2012 г.).

Културен обмен и създаване на общо пространство. Примерът на пътуващите книги, ръкописи и текстове. Проектът е съвместен с Института по история на Румънската академия. Ръководител от българска страна е проф. дин Ив. Билярски, а другите участници са от Института по български език и Кирило-Методиевския научен център. През 2011 г. са подготвени нови статии. Научният съвет прие този проект за изпълнен, като се реши съвместната работа да продължи с акцент върху друг аспект – литургичните текстове и ранните печатни (главно румънски) книги.

3.2. В рамките на договори и спогодби на институтско ниво.

XXII световен конгрес по византология, проведен милата година в София, и активното участие на учени от ИИИ в неговата подготовка и провеждане даде възможност да бъдат постигнати две многообещаващи договорености за съвместни научни проекти на изследователи от секция „Средновековна история” на Института с Университета в Майнц в лицето на проф. Гюнтер Принцинг, както и с Университета в Бирмингам .

Като цяло обаче международното сътрудничество на ИИИ, осъществявано чрез съвместни изследователски проекти, продължи да се развива предимно с академични структури в източноевропейското пространство. Причини за това са както фактът, че интересът към историческата българистика в чужбина остава сравнително ограничен, така и известната инерция от периода, когато международното сътрудничество бе ограничавано по политически причини. В същото време трябва да имаме предвид и факта, че в условията на демократично развитие това сътрудничество се освобождава от политическите наслоения, създава условия за достъп до нови исторически източници и отваря неизследвани перспективни теми особено в сферата на съвременната история. По този начин е в ход процес на преодоляване на наследството, при което историята в региона беше предимно поле за аргументиране на антагонистични национални аспирации. Световният конгрес по византология в София и други международни прояви, в които учените от Института участваха през изминалата година, бяха чудесна възможност за полагане на усилия в тази посока.

Броят на участията в различни международни форуми е общо 36 и те са подробно описани в приложението към отчета.

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ:

Учебно-образователната дейност на ИИИ се реализира в две основни направления: преподавателска работа във ВУЗ и подготовка на докторанти и специализанти.

Учени от института съчетават изследователската си работа с преподавателска дейност в следните столични ВУЗ-ове: Софийски университет “Св. Климент Охридски”, Нов български университет, Университет за национално и световно стопанство, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Висше училище по застраховане и финанси, както и Университета във Фрайбург, Германия, Университета в Пекин, Китай, ЦО-БАН, Американския изследователски център в

София. Водени са лекционни и специализирани курсове по: Нова и съвременна история на България, История на Османската империя, История и култура на Унгария през XIX-XX в., Стопанска история, Стопанска и социална история на България 1944-1997 г., Политика, икономика и общество в България през втората половина на XX в., Европа в международните отношения, Идеология и технология на прехода към демокрация и пазарна икономика, Южнославянско литературознание и културознание, Балкански културни измерения, Историография, Етнология, Странознание на Унгария, Малцинства и етническа политика в Югоизточна Европа, Политически актьори в балканските страни (на фр. ез.), Модернизъмът в българската култура между двете световни войни, Светска и духовна власт, и др.

Ето и цифровите данни за преподавателската дейност: лекции и спецкурсове – 845 учебни часа, за упражнения и семинари – 445 учебни часа. Освен това, в подготовката на докторанти извън БАН участват 5 учени в Института.

Към 31 декември 2011 г. в ИИИ се числят 10 докторанти – в това число 6 редовни, 4 на самоподготовка, 2 чужденци. През изминалата година защити успешно един докторант – Деян Мартиновски, с тема на дисертационния труд “Македонският въпрос в българо-югославските отношения 1948-1968 г.”.

Общо за участието ни в подготовката на специалисти можем да кажем следното. В сравнение с предходните години намалява ангажиментът на учени от института с преподавателска работа със студенти, а се увеличава, макар и немного, дейността по ръководството на докторанти. Тази констатация всъщност е в унисон с основната препоръка относно преподавателската дейност, дадена ни при международното атестиране преди две години.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Тази точка не се отнася за ИИИ, тъй като очевидно става въпрос за патенти, съвременни технологии и връзки с индустриални и други сектори, важни за икономическото развитие на страната.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО

6.1. Осъществяване на съвместна стопанска дейност с външни организации и партньори (продукция, услуги и др., които не представляват научна дейност на звеното), вкл. поръчана и договорирана с фирми от страната и чужбина

Институтът за исторически изследвания не осъществява съвместна стопанска дейност с външни организации и партньори и няма сключени договори с фирми от страната и чужбина.

6.2. Отдаване под наем на помещения и материална база

В началото на отчетната година под наем в Института се отдаваха десет помещения, шест от които се използват за офиси от фирми за извършване на счетоводни и консултантски услуги и три фирми за извършване на рекламни и посреднически услуги, както и производство на видеопродукти. Едно помещение е предоставено за лечебна и психотерапевтична дейност. С наемателите са сключени тристранни договори, съгласно изискванията на ЦУ на БАН. През есента една от счетоводните фирми освободи две от наеманите от нея помещения. Така в края на годината отдадените под наем помещения са осем, при което същата фирма не е коректна като наемател и е предупредена да освободи и последното наето от нея помещение, в съответствие с договорните предписания.

6.3. Сведения за друга стопанска дейност

Липсата на средства за нормално отопление в сградата води до още по-бързо износване на топлопреносната мрежа, поражда непрекъснати аварийни ситуации с остарялата електрическа инсталация, под заплаха е и водопроводът. Силно амортизираната дограма на работните помещения на института, остарялото им обзавеждане и най-вече липсата на отопление правят условията в тях непоносими за работа през зимния сезон.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2011 Г.

(прилага се към отчета)

8. СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ЗВЕНОТО В ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ

Издателската дейност на ИИИ е свързана преди всичко с нашите научни списания. В списването им се забелязва тематично обновяване, раздвижване по отношение на използваните рубрики, отдаване на нарастващо значение на интердисциплинарните изследвания. Чрез успешно представяне в Националния конкурс за финансиране на периодични издания от Фонд “Научни изследвания” при МОМН бяха спечелени по над 9000 лв. за сп. “Исторически преглед” и сп. “Bulgarian

Historical Review”. Второто от тях бе включено в престижния европейски индекс за хуманитаристика ERIH, с което бе потвърден международният му престиж. Благодарение на инициативността и усилията на колегите от секция “Помощни исторически науки и информатика” вече можем да смятаме за възстановена поредицата “Помощни исторически дисциплини”, чието издаване бе прекъснато за продължителен период от време. Сега тя включва и публикации на чужди езици. Започват да се утвърждават онлайн-изданията – пак благодарение главно на колегите от споменатата секция. През изминалата година нарасна броят на научните книги, отпечатани като издания на ИИИ. Реализмът обаче ни налага да признаем, че все още сме много далече от практическото реализиране на една достатъчно широка издателска дейност на английски език. Причината за това е най-вече, ако не и изцяло, в липсата на финансови средства.

През изтеклата година книжният фонд на Библиотеката на ИИИ нарасна до 59 562 тома. Завеждащият библиотеката премина курс на обучение във връзка със започващото въвеждане на книгите в електронен каталог по система, която отговаря на европейската практика в тази област. Текущо се поддържат уеб-страницата на Института и Портален сайт “Историческа памет и национална идентичност”, изработен по проект с финансиране от Фонд “Научни изследвания”.